

tyindukcjonalizm. Przypomina się tu, że podstawowym celem badań jakościowych jest analiza subiektywnych i intersubiektywnych doświadczeń ludzkich, sensów i wartości.

Badania ilościowe, najogólniej rzecz ujmując, obejmują obserwację i pomiar powtarzających się zjawisk, np. poparcie dla określonego segmentu partii politycznych. W analizie tej najczęściej ujawnia się posługiwanie statystyką. Badania te prowadzi się zwykle na zjawiskach masowych. Za ich pomocą można wykryć pewne prawidłowości, stanowiące podstawę teoretycznych uogólnień.

Charakteryzując znaczenie teorii w nauce o polityce wyodrębniono zagadnienia: 1. pojęcie „teoria”; 2. teoria w poznaniu politologicznym; 3. struktura teorii politycznych. Wskazuje się tu, że zagadnienie „teorii” jest wieloznacznie poprawne zarówno w potocznym rozumieniu, jak i na gruncie naukowym. W badaniach politologicznych jest ona drogowskazem do objaśniania danych empirycznych, poszukuje się dzięki niej odpowiedzi na pytania *dlaczego tak jest?* Tworzenie teorii jako działalności intelektualnej, oznacza proces rozwijania idei, które umożliwiają badaczowi wyjaśnianie faktów, zjawisk i procesów.

Prezentując wybrane orientacje metodologiczne w badaniach politologicznych charakteryzuje się: 1. behawioralizm, 2. podejście historyczne, 3. instytucjonalizm, 4. funkcjonalizm i ujęcie systemowe, 5. ujęcie decyzyjne i 6. badania komparatystyczne.

Odnosząc się do kwestii prognozowania w politologii wyodrębniono zagadnienia: 1. status prognoz w politologii, 2. metody naukowego przewidywania. Podkreśla się tu, że ważkim problemem metodologicznym jest określenie statusu prognoz w nauce, w tym szczególnie w naukach społecznych. Nierzadko pojawia się wątpliwość, czy nauka może zajmować się przyszłością? Przypomina się jednak, że prognostyka jest jedną z trzech funkcji poznawczych nauk o polityce. O wartości prognozowania zaświadcza wykorzystanie określonych metod przewidywania przyszłości w pracowanych przez naukę, a w tym nauki społeczne i polityczne. Bazą dla prognoz są zwykle dogłębne badania empiryczne, założenia teoretyczne (zwłaszcza wskazujące na ujawniające się w rze-

czywistości społecznej prawidłowości) i podejście krytyczne. Na gruncie nauk o polityce formułowane są prognozy dotyczące, m.in. kierunku przeobrażeń cywilizacyjnych, przemian ustrojowych, podejmowanych decyzji politycznych, zachowań wyborczych, jak również w obszarze nauki o stosunkach międzynarodowych, zmian w środowisku międzynarodowym i polityce globalnej. Istotne w tym względzie jest przewidywanie ogólnych trendów rozwojowych.

Zaprezentowany wykład stanowi swoiste wypisy z: literatury przedmiotu, jest scalemieniem i zsyntezowaniem wiedzy prezentowanej w różnych studiach i opracowaniach dotyczących ogólnej metodologii i filozofii nauki. Wykaz wybrane literatury zamieszczono w formie *Bibliografii* (s. 118–120).

Analiza zawartości merytorycznej wykładów oraz ich prezentacja z punktu widzenia potrzeb dydaktycznych szkolnictwa wyższego przekonują, że jest to wartościowa publikacja. Decyduje o tym przede wszystkim: 1. wskazanie na wagę metodologii w badaniach naukowych; 2. określenie istoty politologii z punktu widzenia nauki; 3. wyodrębnienie powołania naukowego z recepcji potocznego komentatorskiego postrzegania polityki; 4. określenie odrębności metodologicznej badań politologicznych na tle innych dyscyplin poznania humanistycznego; 5. wskazanie elementów dyskusyjnych w praktyce metodologicznej politologii.

Książka zasługuje na dużą uwagę społeczności akademickiej, przedstawicieli różnych dyscyplin rozpoznających rzeczywistość kulturowo-cywilizacyjną, a w tym społeczną i polityczną.

Andrzej Chodubski

Jerzy Muszyński, *Spoleczeństwo informacyjne, Przewodnik – leksykon*, Wydawnictwo Comandor, Warszawa 2010, ss. 143.

Kształtująca się rzeczywistość określana mianem informacyjnej stawia wciąż nowe wyzwania przed nauką. Wśród nich znajdują się podstawowe kwestie definicyjne. Jest to zadanie nader trudne, jako że zjawiska, wydarzenia,

sytuacje, problemy pozostające w toku stawania się ulegają ciągłym przemianom, a tym samym nie są proste w klasyfikowaniu, ujawnianiu w holistycznej rzeczywistości jako określony system. Rzeczywistość ta może być jedynie ujmowana w „doraźne” ramy porządkujące wiedzę o procesach i tendencjach rozwoju współczesnej cywilizacji. Na problemy te wskazuje się w prezentowanej publikacji. Zauważa się, że trudniej jest w „utworze” encyklopedycznym opisać czy zdefiniować takie zjawiska, wydarzenia, które nie mają jeszcze utrwalonej „materii”, przejrzystej rzeczywistości, jasnej i jednoznacznej perspektywy – jednym słowem tego, co jest jeszcze w „ruchu”, co istnieje tylko w zarysach nieraz w wyobraźni, co tworzy wizję tego co będzie lub może być w przyszłości (s. 7).

Prezentowane opracowanie stanowi interesującą poznawczo przewodnik w zakresie rozpoznawania istoty, zadań i wyzwań społeczeństwa informacyjnego. We *Wprowadzeniu* wskazuje się na kwestie metodyczne i metodologiczne rozpoznawania współczesności pozostającej w procesie przemian. Podkreśla się, że współczesność tę określa się mianem cywilizacji informatycznej, ponieważ w jej rozwoju głównym towarem tworzonym przez człowieka jest informacja. Jej celem ma być stopniowe przekształcanie istniejących obecnie społeczeństw zorganizowanych w struktury państwowe i polityczne w społeczeństwo planetarne. Wskazuje przy tym: gdy napisałem książkę *Spoleczeństwo informacyjne. Szkice politologiczne* (2006) uświadomiłem sobie, że jakaś bardzo syntetyczna wiedza o takim społeczeństwie „uplasowanym” w cywilizacji informatycznej byłaby bardzo przydatna do przybliżenia owej wizji (ale już nieco dostrzeganej) różnym środowiskom społeczeństwa, zwłaszcza młodzieży. Jakkolwiek książka ta została napisana z pozycji politologicznych, nie dało się pominąć innych dziedzin wiedzy, głównie informatycznej, ale też ekonomicznej, prawniczej, socjologicznej i psychologicznej. Rzecz jasna w takim kontekście, w jakim byłem stanie powiązać owe dziedziny z potrzebami prezentacji społeczeństwa informacyjnego i z moimi predyspozycjami. Odnosząc się do wizji dalszego rozwoju przywołano ocenę stosunków międzyludzkich prezentowa-

ną przez francuskiego pisarza Michaela Honellebecq, który stwierdził: Społeczna cywilizacja nie jest wybrykiem sprowadzającym człowieka na manowce. Ona jest spełnieniem jego natury. Według niego, współczesny kapitalizm jest najbardziej naturalnym systemem stosunków ekonomicznych i społecznych, w którym króluje instynkt agresji i dominacji. Tak więc każda cywilizacja jest jednocześnie wizją i tworem człowieka – on nadaje jej ostateczny charakter, sens i kształt, ma też możliwości jej przekształcania w każdym historycznym studium jej rozwoju.

Predyktownie zauważa się, że cywilizacja informatyczna i jej społeczeństwo będą miały charakter i zasięg globalny; można wnioskować, że „dochodzenie” do takiego społeczeństwa wcześniej istniejących światów będzie miało miejsce w różnym czasie.

Stwierdza się, że społeczeństwo informacyjne będzie jak się zakłada – inne od dotychczasowego, czyli masowego społeczeństwa industrialnego, będzie to społeczeństwo bardzo zindywidualizowane, „jednostkowe”, ukształtowane przez osobiste, „intymne” zainteresowania i potrzeby, wytwarzające inny niż – obecnie typ więzi międzyludzkich w ramach całego społeczeństwa i w mniejszych strukturach jego nowej stratyfikacji. I taki stan rzeczy będzie wpływać na wszystkie dziedziny życia – ekonomiczne, społeczne, polityczne, szczególnie w efekcie drastycznego podziału na kreatora oprogramowań komputerowych i telekomunikacyjnych oraz na wykluczonych czyli pozostałych, niemających „smykałki” do informatyki. Skutki tego podziału są obecnie nie do przewidzenia. Zauważa się też, że rozwój cywilizacji informacyjnej implikuje doskonalenie jej głównych „narzędzi”, czyli komputeryzacji i telekomunikacji, co spowoduje krok po kroku zastępowanie człowieka – siłą jego intelektu, pomysłów i rąk – w procesach produkcyjnych: wytwórczych, przetwórczych, usługowych, a nadto zaspakajających jego zindywidualizowane potrzeby duchowe.

W części drugiej książki, zatytułowanej *Przewodnik*, wyodrębniono kwestie: 1. teoretyczny scenariusz rozwoju; 2. ogólna wizja społeczeństwa informacyjnego; 3. pozycja i rola kreatorów w społeczeństwie informacyjnym; 4. pozycja i rola wykluczonych w społeczeństwie informacyjnym; 5. stosunki ekonomiczne w spo-

leczeństwie informacyjnym; 6. gospodarka globalna w cywilizacji informatycznej; 7. stosunki polityczne w społeczeństwie informacyjnym; 8. ludzkość u szczytu cywilizacji informatycznej: główne problemy. Dostarczając wiedzy refleksyjnej zauważa się, że punktem wyjścia dalszego rozwoju ludzkości jest przemieszczanie się cywilizacyjnych fal: ustępowanie fali cywilizacji industrialnej oraz nacieranie fali cywilizacji informatycznej. Przemieszczanie się fal zaczyna się od ostatniego ćwierćwiecza XX w. Źródłem i mechanizmem tego przemieszczania był ogólnie naturalny postęp społeczny w wielu dziedzinach życia ludzkości, głównie w stosunkach ekonomicznych, wartościach duchowych, technice i technologii. Źródłami szczególnymi były: energia atomowa, pamięć matematyczna i telekomunikacja. Uwarunkowaniami politycznymi i militarnymi przyspieszającymi cofanie się fali industrialnej były stosunki międzynarodowe po II wojnie światowej, w tym binarny podział świata: komunistyczny Wschód i kapitalistyczny Zachód.

Wskazuje się, że główne obszary i centra nowej cywilizacji funkcjonują na trzech kontynentach, tj. 1. w Azji, a w tym w Japonii, w której rozwinęły się komputeryzacja, telekomunikacja, robotyka, domatyka oraz inne inteligentne urządzenia zastępujące człowieka; 2. w USA, gdzie wystąpiły podobne dokonania naukowo-techniczne, jak w Japonii, co utorowało Amerykanom drogę do światowego przywództwa, angażowania się w różne konflikty zbrojne, zwalczanie międzynarodowego terroryzmu; 3. w Europie gdzie doszło do zintegrowania kontynentu w ramach Unii Europejskiej.

Wskazując główne przyczyny kształtowania się społeczeństwa informacyjnego podkreśla się rolę: 1. rozwoju techniki i technologii, 2. dążenie ludzkości do bardziej zasobnego i wygodnego życia jednostek, 3. rozwój ku przyszłości. Podkreśla się tu, że należy mieć świadomość dostrzegania alternatywy w procesach rozwoju cywilizacyjnego zarówno korzyści zapewnianych przez efekty informatyki, jak w zagrożeń dla planety. W efekcie rabunkowej dewastacji jej substancji i zasobów naturalnych w tym niszczenia jej otoczenia naturalnego: powietrza, wody, gleb, lasów i innej roślinności zagrożenie stało się realne. Przed cywilizacją informatycz-

ną jawią się dwie opcje przyszłości ludzkości i planety: 1. intensywny rozwój ludzkości w cywilizacji informatycznej (*po nas choćby potop*) czy zachowanie procesów postępu cywilizacyjnego i zadbanie o stan planety.

Wskazuje się, że jedną z głównych cech społeczeństwa informatycznego jest indywidualizm jako efekt rozpadu społeczeństwa masowego cywilizacji industrialnej. Istniejące dotąd struktury społeczeństwa masowego ulegają przekształceniu w efekcie komputeryzacji i telekomunikacji zapewniających nowe możliwości według zainteresowań i szans osiągania swoich osobistych celów i dążeń. Rzeczywistość ta kształtuje nowy obraz społeczeństwa, w którym wydziela się: a) kreator oprogramowań komputerowych i telekomunikacyjnych, czyli elitę tego społeczeństwa; b) wykluczonych, traktowanych jako nienadających się za rozwojem, a przez to niebędących w stanie sprostać zadaniom i wymogom nowej cywilizacji.

Według opinii niektórych informatyków będą to ludzie stanowiący gros tego społeczeństwa (85–90%); jest to społeczność niemająca wiedzy, predyspozycji, umiejętności kreatywnych. Zakłada się, że za 15–20 lat zaniknie produkcyjna praca fizyczna.

Kreatorzy w społeczeństwie informacyjnym postrzegani są jako mniejszość dominująca we wszystkich dziedzinach życia i jego rozwoju, w realizacji strategii rozwoju.

Kreatorzy generują społeczeństwo według nowego modelu, uwzględniającego możliwości fizyczne i psychiczne (s. 18).

Przyjmuje się, że w społeczeństwie informacyjnym zostanie zachowana gospodarka wolnorynkowa, w której głównym towarem zostanie wszechwładna informatyka w określonych postaciach; przy czym programy rozwoju gospodarczego będą opracowywane przez kreatorów w kształtowaniu się nowego ładu informacyjnego; postrzega się problem tworzenia się gospodarki planetarnej. Zakłada się powstanie społeczeństwa planetarnego, tj. bez granic państwowych i podziałów narodowych, rasowych, etnicznych, zorganizowane w społeczności lokalne z wybieranymi organami niepolitycznego kierownictwa spośród ich obywateli. Wskazuje się, że dokona się ewolucja od demokracji masowego społeczeństwa cywilizacji industrialnej

do informacji cywilizacji informatycznej. Nie da się obecnie przewidzieć czasu i mechanizmów przechodzenia do nowego typu relacji między społeczeństwem informacyjnym a nową postacią władzy. Przyjmuje się koncepcję zastąpienia władzy typu politycznego innym mechanizmem rządzenia, np. merytokracją lub informokracją. Kształtowanie i rozwój społeczeństwa informacyjnego będą się dokonywały w procesie stopniowego zanikania demokracji jako działań prowadzących do: 1. upadku partii politycznych, 2. zaniku związków zawodowych, 3. rozpadu organizacji pracodawców, 4. rozwiązywania się nowych organizacji masowych, 5. zastępowania aparatu władzy państwowej ogniwami grup kreatorów przejmujących kierowanie poszczególnymi dziedzinami życia i rozwoju społeczeństwa. Informacja stanie się nowym typem mechanizmu władzy. Ma to być władza sprawowana przez kreatorów oprogramowań komputerowych i telekomunikacyjnych. Zauważa się, że kształtują się odpowiednie relacje między władzą centralną a samorządową, tj. 1. władza centralna zajmuje się inspirowaniem i kierowaniem sprawami ważnymi dla całego społeczeństwa informacyjnego, 2. władza lokalna zapewni egzystencję, życie i rozwój społeczności lokalnych.

Zauważa się, że depolityzacja władzy dokona się w procesie zanikania ideologii powstałych jako inspiracje rozwoju cywilizacyjnego w cywilizacji industrialnej.

Wskazuje się, że stosunki społeczne w cywilizacji informatycznej będą efektem różnicowania pozycji i roli kreatorów i wykluczonych oraz wpływu obu grup na: 1. warunki życia, 2. możliwości rozwoju, osiągania sukcesów osobistych i satysfakcji życiowej tych grup.

Jakie ujawniają się obecnie problemy – pytania cywilizacji informatycznej, zauważa się, że dotyczą one długości jej trwania (200, 300, 500 lat), ujawnienia się czwartej „fali” cywilizacyjnej oraz wartości kulturowych z punktu widzenia ludności, kształtowania się społeczeństwa planetarnego i jego odrębności.

W części książki *Leksykon* zamieszczono 128 haseł dotyczących rozwoju współczesnej cywilizacji. Wśród nich wymienia się pojęcia, kategorie, zjawiska, procesy oraz nazwiska osób związane z kształtowaniem tej rzeczywistości.

Wśród nich Leonarda Adelmana – naukowca, informatyka, który doprowadził do skonstruowania komputera DNA, który może doprowadzić do biologicznej rewolucji w informatyce. Wśród haseł: *antynformatyczność* objaśnione jako wizji kierunku rozwoju i przeobrażeń cywilizacyjnych w kształtującej się nowej cywilizacji, przeciwstawiającego się mechanizmom i procesom mającym doprowadzić do nadrzędności wartości technicznych i technologicznych porządkujących wartości duchowe poprzedniej cywilizacji. Naukowymi źródłami antynformatyczności są: nauki o ziemi (geofizyka, geografia, geologia, oceanologia, nefrologia i klimatologia); nauki rolnicze: agronomia, inżynieria rolnicza, kształtowanie środowiska naturalnego, technologia żywności i żywienia; nauki fizyczne: biofizyka, geofizyka, astronomia; nauki leśne: leśnictwo, drzewnictwo; nauki chemiczne: biochemia, chemia, technologie chemiczne; nauki biologiczne: biologia, ekologia, biotechnologia; nauki medyczne: medycyna, biologia medyczna. Objasnia się pojęcie *bionika* – to jest naśladowanie żywych istot, co stanowi niewyczerpalne źródło inspiracji do tworzenia złożonych urządzeń służących do różnych celów, głównie medycznych (np. protezy). Jest to nauka łącząca inżynierię, biologię i informatykę w celu konstruowania urządzeń i aparatów naśladowujących istoty żywe w obszarze przemian materii i fizjologii, nadto włączanie narządów tych istot do układów elektromechanicznych innych żywych istot. Bionika opiera się na funkcjonowaniu układów nerwowych i innych organów istot żywych. Jest ona postrzegana jako symbioza techniki i natury. Najszersze zastosowanie ma w medycynie i weterynarii.

Objasniając pojęcie *cywilizacja* wskazuje się, że jest ono wieloznaczne, zmieniające się w czasie pod wpływem przeobrażeń we wszystkich dziedzinach życia jakiegos społeczeństwa lub grupy społeczeństw, charakteryzujące poziom rozwoju w określonym czasie. Obecnie postrzega się istotę i strukturę cywilizacji jako efekt i poziom rozwoju osiągnięty przez jakies społeczeństwo lub grupę społeczeństw danego obszaru geograficznego w ustalonym obszarze historycznym w dziedzinach stosunków: ekonomicznych, społecznych, politycznych, kultural-

nych w sferze nauki i edukacji, to także stan świadomości ludzi, możliwości przeciwdziałania zagrożeniom przyrodniczym, zdrowotnym, militarnym, terrorystycznym i innym wytworzonym przez człowieka, umiejętności formułowania dalszego rozwoju społeczeństwa, umożliwiający ludziom zorganizowanie życia w danym środowisku fizycznym, przyrodniczym, społecznym – przez wykorzystanie możliwości stworzonych przez te środowiska zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Wiedzę o cywilizacji poszerza się w hasłach: cywilizacja alternatywna, cywilizacja industrialna, cywilizacja postreligijna, cywilizacja rolnicza, cywilizacja wartości duchowych.

Z politologicznego punktu widzenia na uwagę zasługują objaśnienia hasel: *demokracja i demokracja w społeczeństwie informacyjnym*.

Dużo uwagi poświęca się megatrendom życia cywilizacyjnego. Zaprezentowano m.in. hasła: megatrendy cywilizacyjne w społeczeństwie informacyjnym, megatrend cywilizacyjnego dystansu między południem a północą globu, megatrend demokracji, megatrend przełudnienia, megatrend terroryzmu międzynarodowego, megatrend zagrożenia ekologicznego, megatrend zagrożenia epidemiologicznego, megatrend zagrożenia termonuklearnego, megatrend żywnościowy, megatrendy sprzyjające egzystencji człowieka.

Opracowując poszczególne hasła Autor posłużył się oficjalną dokumentacją, m.in. Programami Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju, Strategią Lizbońską Unii Europejskiej, Raportem o rozwoju społecznym, uchwałą Sejmu RP z 2000 r. *O przygotowaniach Polski do Społeczeństwa Informacyjnego* oraz dokumentami Rady Ministrów dotyczącymi tych kwestii. Wśród hasel istotne miejsce poświęcił *Raportom dla Klubu Rzymskiego*, tj. organizacji międzynarodowej utworzonej w 1969 r., mającej na celu badanie głównych światowych tendencji rozwoju ekonomicznego i społecznego. Skupili się w nim intelektualiści, myśliciele, uczeni, pisarze, kulturotwórcy, dziennikarze. Organizacja przygotowuje raporty, ekspertyzy, prace monograficzne dotyczące kierunków przemian współczesnego świata. Pierwszy *Raport. Granice wzrostu z 1972 r.* uznano za swoisty *bestseller* zarówno w świecie nauki, jak też

w różnych środowiskach ekonomicznych i społecznych. Zarysowano w nim pięć kwestii, tj. 1. ludność, 2. produkcja, 3. żywność, 4. wykorzystanie zasobów naturalnych ziemi, 5. produkcja przemysłowa, dewastacja środowiska naturalnego.

Charakteryzując *rewolucję edukacyjną*, wskazuje się że wiedza zdobyta w procesie kształtowania ma zapewnić ludziom: 1. Umiejętność dostosowania się do zmieniającej się rzeczywistości w różnych dziedzinach życia; 2. zdolności pokonywania wszelkich trudnych problemów w procesie przekształceń cywilizacyjnych; 3. eliminację lęków przed nowymi problemami mającymi powstawać na różnych etapach rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

Prezentowana książka zasługuje na dużą uwagę w procesie edukacji o przemianach współczesnego świata. Jej najważniejsze ogniwa stanowią: 1. sygnalizowanie nowych zjawisk i procesów ujawniających się w rzeczywistości informacyjnej; 2. określenie predyktywne główne kierunków rozwoju życia kulturowo-cywilizacyjnego; 3. wskazywanie zagrożeń dla ludzkości wynikających z niezdolności przystosowania się szerokich kręgów ludzi do zmieniającej się rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej; 4. syntetyczne zdefiniowanie nowych zjawisk i procesów ujawniających się w rozwój współczesnego życia kulturowego; 5. syntetyczne zdefiniowanie współczesnego obrazu życia kulturowego oraz wskazanie na ujawniające się tendencje dalszego jego rozwoju.

Książka zasługuje na uwagę szerokich kręgów czytelników, zwłaszcza interesujących się współczesnymi przemianami życia kulturowo-cywilizacyjnego.

Andrzej Chodubski

Jakub Potulski, *Geopolityka w świecie nowoczesnym*, Instytut Geopolityki, Częstochowa 2011, ss. 274.

Rozpoznając przemiany kulturowo-cywilizacyjne współczesnego świata zauważa się, zachodzenie istotnych przekształceń w relacjach między człowiekiem a przestrzenią geograficzną